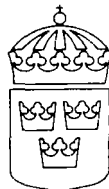

Regeringens proposition

1993/94:57

om vårdnadshavares skadeståndsansvar

Prop.
1993/94:57

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 7 oktober 1993.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Reidunn Laurén

Propositionens huvudsakliga innehåll

En vårdnadshavare är skyldig att betala skadestånd för skador som hans eller hennes barn har orsakat, om vårdnadshavaren uppsåtligen eller av oaktsamhet har brustit i sin plikt att utöva tillsyn över barnet. Detta följer av den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207), som föreskriver att var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan, såvida inte annat följer av skadeståndslagen. Den tillsyn som vårdnadshavaren skall ha över barnet regleras i 6 kap. 2 § föräldrabalken. Där sägs att barnets vårdnadshavare svarar för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.

I propositionen föreslås att tillsynsansvaret skall skärpas och preciseras i skadeförebyggande syfte. En vårdnadshavare skall sålunda i syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas. Förslaget innebär att vårdnadshavaren kan bli skadeståndsskyldig enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen, om han eller hon uppsåtligen eller av oaktsamhet har brustit i sin skyldighet att se till att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 1994.

Förslag till
Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 2 § föräldrabalken¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.
2 §²

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrött vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt

1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt

1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. *I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.*

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9-16 kap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

¹ Balken omtryckt 1990:1526

² Senaste lydelse 1983:47

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 7 oktober 1993

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, af Ugglas, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidson, Könberg, Odell, Lundgren, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Laurén

Proposition om vårdnadshavares skadeståndsansvar

1 Inledning

I svensk rätt finns ingen uttrycklig bestämmelse om vårdnadshavares skadeståndsansvar för skador som har orsakats av barn. Man får därför falla tillbaka på den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen. Detta betyder att en vårdnadshavare är skadeståndsskyldig för skador som barnet har orsakat, om vårdnadshavaren uppsåtligt eller av oaksamhet har brutit i sin plikt att utöva tillsyn över barnet. Den tillsyn barnet skall få regleras i 6 kap. 2 § föräldrabalken. Enligt denna bestämmelse svarar vårdnadshavaren för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.

I skilda sammanhang har det rests krav på en skärpning av vårdnadshavares skadeståndsansvar för skador som orsakats av barn. I riksdagen har motioner väckts med sådana förslag (se bet. 1987/88:LU4, 1988/89:LU4, 1988/89:LU25, 1989/90:LU25 och 1991/92:LU8). I motionerna har anförts bl.a. att ett ökat skadeståndsansvar skulle innebära en klar markering från samhällets sida av föräldrarnas ansvar för sina barn. Vid sin behandling av motioner under våren 1990 uttalade lagutskottet att det under senare år har blivit allt mer vanligt att underåriga gör sig skyldiga till skadegörelse och andra brott, som orsakar skador som drabbar både enskilda personer och det allmänna. Utskottet framhöll att det är angeläget att olika vägar prövas i syfte att motverka denna utveckling samt att en lösning kan vara att vårdnadshavare stimuleras att ta ett större ansvar för sina barns handlande (se bet. 1989/90:LU25 s. 13). Utskottet har vidare hösten 1991 strukit under vikten av att ungdomsbrottsligheten motverkas genom olika åtgärder som bl.a. är

ägnade att hos vårdnadshavare inskräpa det ansvar de har för sina barns handlande (se bet. 1991/92:LU8). Prop. 1993/94:57

Våren 1990 överlämnade Brottsförebyggande rådet (BRÅ) en rapport (BRÅ-PM 1990-1) Barnens brott och föräldrarnas ansvar till regeringen. I rapporten föreslås att en bestämmelse om ett beloppsbegränsat objektivt skadeståndsansvar för föräldrar och andra vårdnadshavare förs in i bestämmelsen om barns skadeståndsskyldighet i 2 kap. 2 § skadeståndslagen. I rapporten föreslås dessutom andra åtgärder i syfte att förbättra föräldrarnas möjligheter att ta ansvar för sina barn, särskilt när dessa är i tonåren.

Vårdskommissionen biträdde i sitt slutbetänkande (SOU 1990:92) Våld och brottsoffer förslagen i BRÅ-rapporten samt föreslog att det i 6 kap. 2 § föräldrabalken skulle föras in en bestämmelse om att barnets vårdnadshavare svarar för att barnet får det skydd och stöd barnet behöver, om det riskerar att utvecklas ogynnsamt.

BRÅ-rapporten och Vårdskommissionens betänkande har remissbehandlats. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (dnr 1990-1563 och 1990-2825). Så gott som alla remissinstanser var positiva till tanken att utvidga vårdnadshavares skadeståndsansvar. De flesta remissinstanserna motsatte sig dock tanken på att vårdnadshavares skadeståndsansvar skulle skärpas på det sätt som föreslogs i BRÅ-rapporten. När det gällde Vårdskommissionens förslag hade de flesta remissinstanserna inte någon erinran mot kommissionens förslag om en ändring i 6 kap. 2 § föräldrabalken men några remissinstanser anförde att förslaget inte innebär någon ändring i förhållande till gällande rätt.

Mot bakgrund av de nämnda förslagen om föräldrars och andra vårdnadshavares ansvar för sina barn och de synpunkter som har framförts av remissinstanserna har inom Justitiedepartementet upprättats departementspromemorian Vårdnadshavares skadeståndsansvar (Ds 1993:11). I promemorian föreslås att vårdnadshavares ansvar för skador som orsakas av barn skall utvidgas genom en skärpning av tillsynsansvaret i föräldrabalken. De förslag till andra åtgärder som lades fram i i BRÅ-rapporten behandlas inte i promemorian. Promemorian har remissbehandlats. Till protokollet i detta ärende bör fogas en sammanfattning av promemorian som *bilaga 1*, det lagförslag som läggs fram i promemorian som *bilaga 2* och en förteckning över remissinstanserna som *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Justitiedepartementets dnr 93-621).

Lagrådet

Regeringen beslutade den 9 september 1993 att inhämta Lagrådets yttrande över det förslag som utarbetats i ärendet. Det till Lagrådet remitterade förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Lagrådet har godtagit den sakliga lösningen i det remitterade förslaget men föreslagit en omformulering av lagtexten för att markera dels att vårdnadshavaren inte alltid skall behöva ha en omedelbar tillsyn över barnet, dels att lagförslaget åsyftar en precisering av det gällande tillsynsansvaret. Som framgår av det följande ansluter jag mig i stort till Lagrådets synpunkter men förordar att lagtexten utformas på ett annat sätt än vad Lagrådet har föreslagit. Jag återkommer till Lagrådets synpunkter och ändringsförslag i det följande (avsnitten 2.2.4 och 2.2.5).

Lagrådets yttrande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*.

2 Allmän motivering

2.1 Gällande rätt

2.1.1 Barns skadeståndsansvar

Barns skadeståndsansvar regleras i 2 kap. 2 § skadeståndslagen. Enligt denna bestämmelse skall den som inte har fyllt arton år och som vållar person- eller sakskada ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Frågan om ett barn alls skall anses skadeståndsskyldigt prövas utifrån barnets beteende på liknande sätt som sker vid en bedömning av om en vuxen person har vållat en skada. Bedömningen sker dock utifrån mer objektiva kriterier, vilket torde innebära att man fäster mindre vikt vid vad barnet insåg eller borde inse (se Hellner, Skadeståndsrätt, fjärde upplagan, s. 220). Barnets handlingssätt skall objektivt sett avvika från vad man kan kräva av en vuxen normalperson. När det gäller de minsta barnen kommer skadeståndsansvar nästan aldrig ifråga. De anses inte ha nått en sådan mognad eller ha sådana insikter som måste förutsättas för att deras handlande skall kunna anses som vållande (jfr Lagrådet i prop. 1972:5 s. 630 och NJA 1977 s. 186). När det gäller större barn fastställs skadeståndet efter en skälighetsbedömning där hänsyn tas till samtliga de omständigheter som anges i lagrummet. Detta ger möjlighet att avpassa skadeståndet med hänsyn till barnets intellektuella utveckling och psykiska mognad. Vidare har handlingens beskaffenhet betydelse för bedömningen. Man tar t.ex. hänsyn till om barnet har varit inriktat på att vålla skada eller inte och till barnets uppfattning om risken för skada (jfr NJA 1976 s. 121 och 1980 s. 670). Vid bedömningen av barnets ekonomiska förhållanden fästs stor vikt vid om ersättning för skadan kan betalas ur en ansvarsförsäkring eller inte. Om ansvarsförsäkring inte finns tas hänsyn till barnets egen betalningsförmåga. Om skadan täcks av en ansvarsförsäkring, jämkas inte skadeståndet (jfr anf. prop.

s. 165). Ungdomar mellan femton och arton år har i princip fullt skadeståndsansvar. Den som har fyllt femton år anses nämligen normalt ha nått full intellektuell utveckling. Bedömningen bör därför i de flesta fall kunna ske på samma sätt som för en vuxen person och jämkning förekommer endast i undantagsfall. Vid bedömning av om jämkning bör ske när skada har vållats av en person i den åldern är det främst omständigheterna kring skadefallet och skadevållarens ekonomiska omständigheter som är av betydelse.

Av bestämmelsen i 2 kap. 4 § skadeståndslagen följer att ett barn som vållar ren förmögenhetsskada genom brott kan bli skadeståndsskyldigt enligt vad som föreskrivs i 2 kap. 2 §. Vad som avses med brott definieras i brottsbalken. Med brott menas en gärning för vilken det stadgas straff i brottsbalken eller i annan lag eller författning (1 kap. 1 § brottsbalken). Om inte annat sägs anses som brott enligt brottsbalken endast gärningar som har begåtts uppsåtligen (1 kap. 2 § brottsbalken). En gärning som den som är under femton år har begått uppsåtligen är brott även om påföljd är utesluten enligt 1 kap. 6 § brottsbalken. Motsvarande gäller vid oaktsamhet om gärningen är brottslig om den begås av oaktsamhet.

Barns skadeståndsskyldighet kan i princip också jämkas enligt den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen men den regeln antas sakna större praktisk betydelse eftersom de billighetssynpunkter som regeln ger uttryck för redan tillvaratas i bestämmelsen om barns skadeståndsskyldighet (se prop. 1975:12 s. 179).

2.1.2 Vårdnadshavares skadeståndsansvar för bristande tillsyn över barn

Vårdnaden om ett barn består till dess barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap. Vårdnadshavare är antingen barnets båda föräldrar, en av föräldrarna eller en eller två särskilt förordnade förmyndare (6 kap. 2 § föräldrabalken). Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov blir tillgodosedda. I vårdnaden ingår också ett visst tillsynsansvar och ett ansvar för att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

Vårdnadshavares skadeståndsansvar för skador som barnet orsakar regleras inte i någon särskild bestämmelse i skadeståndslagen eller i någon annan lag. Ansvaret följer i stället av den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen. För att en vårdnadshavare skall kunna förpliktas att betala skadestånd krävs således att vårdnadshavaren uppsåtligen eller av oaktsamhet har brustit i sin skyldighet att utöva tillsyn över barnet.

Den tillsyn barnet skall få regleras i 6 kap. 2 § föräldrabalken. Enligt denna bestämmelse skall barnets vårdnadshavare se till att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Tillsynsansvaret avser i första hand barnets bästa. Vårdnadshavaren är skyldig att skydda barnet så

att det inte åsamkar sig själv skada eller skadas av någon annan eller något annat. Tillsynsplikten innebär emellertid också en skyldighet att se till att barnet inte åstadkommer skada för någon annan (se prop. 1981/82:168 s. 23 och 61).

I tillsynsplikten ligger att vårdnadshavaren skall förebygga och avvärja skadegörande handlingar av barnet. Vårdnadshavaren kan bli skadeståndsskyldig vid en konkret försummelse av tillsynsplikten som är uppsåtlig eller oaktsam. Det kan gälla t.ex. underlåtenhet att ge barnet erforderliga instruktioner när barnet använder ett farligt föremål, bristande övervakning av barnet i samband därmed eller underlåtenhet att avvärja en konkret skadegörande handling. De åtgärder som vårdnadshavaren skall vidta för att uppfylla sin tillsynsplikt och undgå skadeståndsskyldighet varierar beroende på bl.a. vilket föremål barnet använder, vad barnet sysselsätter sig med och vårdnadshavarens kännedom om aktiviteten. Även om tillsynsansvaret består till dess barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap, förändras den tillsyn som krävs alltefter barnets ålder och mognad. Det ligger i sakens natur att det ställs större krav på tillsynen när det gäller små barn än när det gäller ungdomar. Ett litet barn kan behöva ständig övervakning, medan tillsynsansvaret i fråga om ungdomar ofta kan anses uppfyllt genom att vårdnadshavaren ger instruktioner eller förmaningar (jfr NJA 1954 s. 450, NJA 1970 s. 463, NJA 1976 s. 458 och underinstanserna i NJA 1977 s. 186).

Vårdnadshavarens skadeståndsansvar förutsätter inte att barnet kan åläggas någon skadeståndsskyldighet. För skadeståndsskyldighet enligt skadeståndslagen krävs att skadan har orsakats uppsåtligt eller genom vårdslöshet. Om ett barn orsakar en skada genom en ren olyckshändelse, är barnet således inte skadeståndsskyldigt. Däremot kan vårdnadshavaren bli skadeståndsskyldig i ett sådant fall, om han eller hon har brustit i sin tillsyn över barnet.

Den omedelbara tillsynen över barnet behöver inte utövas av vårdnadshavaren personligen utan den kan överlämnas till någon annan person. Om barnet då orsakar en skada, kan den person som har hand om barnet bli skadeståndsskyldig på grund av bristande tillsyn över barnet. Om vårdnadshavaren har varit vårdslös på det sättet att tillsynsansvaret har överlämnats till en person som inte själv kan ha erforderlig tillsyn över barnet, t.ex. till ett annat barn, kan vårdnadshavaren bli skadeståndsskyldig.

Vårdnadshavare kan också ha ett särskilt ansvar för att se till att barnet inte begår brott. Ett exempel på detta är bestämmelsen i 34 § körkortslagen (1977:477). Enligt den bestämmelsen kan, om ett barn under femton år för moped eller terrängskoter, vårdnadshavaren dömas till dagsböter, om vårdnadshavaren har underlåtit att göra vad som ankommer på honom eller henne för att hindra förseelsen. Den som döms för brott enligt denna bestämmelse kan förpliktats att betala skadestånd enligt den allmänna principen att den som begår en brottslig gärning som orsakar skada skall ersätta skadan.

I detta sammanhang vill jag också erinra om bestämmelserna i 23 kap. 6 § brottsbalken. Första stycket i den bestämmelsen stadgar en skyldighet för envar att avslöja vissa grövre brott. I andra stycket finns en särskild regel för föräldrar, andra uppfostrare eller förmyndare om skyldighet att förhindra brott. Dessa personer kan dömas till straff, om de underlåter att hindra den som står under deras vård eller lydnad från att begå brott. En förutsättning för att underlåtenheten skall vara straffbar är att brottet kan hindras utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet. Skyldigheten att hindra brott gäller inte bara den som är vårdnadshavare utan även den andre föräldern och en förmyndare eller någon annan som har en roll som uppfostrare t.ex. fosterföräldrar och, under vissa förhållanden, lärare. Enligt 2 kap. 5 § skadeståndslagen utgår inte ersättning för skada som har vållats genom underlåtenhet att avslöja brott enbart på grund av att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken. Enbart den omständigheten att straff kan följa på underlåtenheten medför alltså inte utan vidare skadeståndsskyldighet enligt skadeståndslagen. För skadeståndsskyldighet förutsätts en längre gående handlingsplikt. Ett exempel på en sådan handlingsplikt är vårdnadshavares skyldighet att ge barnet tillsyn. Tillsynsskyldigheten sträcker sig sålunda längre än den straffrättsliga skyldigheten att hindra brott. I tillsynsskyldigheten ligger nämligen att vårdnadshavaren är skyldig att på alla sätt vara verksam för att förhindra att barnet begår brott. Ibland kan en anmälan till myndighet eller annat avslöjande av pågående brott vara den enda vägen som står till buds. Om vårdnadshavaren inte uppfyller krav av detta slag, kan denne bli skadeståndsansvarig för skada som uppkommer genom brottet (se prop. 1972:5 s. 592).

Om en vårdnadshavares eller någon annans skyldighet att utge skadestånd är oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas, se 6 kap. 2 § skadeståndslagen.

2.1.3 Försäkringsförhållanden

Som jag tidigare har anförut (se avsnitt 2.1.1) tas hänsyn till om ansvarsförsäkring finns när det belopp som ett barn skall betala som skadestånd skall bestämmas (2 kap. 2 § skadeståndslagen). När det gäller vuxna personer tas hänsyn till om ansvarsförsäkring finns på det sättet att jämkning av skadeståndet enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen då inte kommer i fråga.

Enligt villkoren för ansvarsförsäkringar utbetalas försäkringsersättning för skador som har orsakats av försäkringstagaren och personer som tillhör dennes hushåll. Detta innebär att det i de allra flesta fall är vårdnadshavarens ansvarsförsäkring som tas i anspråk för att betala ett barns skadestånd. Ansvarsförsäkringen täcker också skadestånd

som vårdnadshavaren skall utge på grund av bristande tillsyn över barnet. Från försäkringsersättningen dras en självrisk, normalt 1 000 kr. Prop. 1993/94:57

Enligt försäkringsbolagens praxis ersätts även skador som inte kan föranleda skadeståndsansvar för barnet därför att det är så litet att det inte anses kunna vålla en skada uppsåtligen eller av oaktsamhet. Skador som har orsakats uppsåtligen av någon som har fyllt tolv år ersätts inte, jfr 32 och 33 §§ konsumentförsäkringslagen (1980:38). Om en vårdnadshavare av oaktsamhet har brustit i sin tillsyn över ett barn över tolv år, gäller ansvarsförsäkringen däremot vårdnadshavarens skadeståndsansvar även om barnet har orsakat skadan uppsåtligen.

Enligt BRÅ-rapporten (s. 104) torde 80-90 procent av alla medborgare ha skydd av ansvarsförsäkring. Sådan försäkring ingår i de hemförsäkringar (villahemförsäkringar) som vanligen förekommer på marknaden.

Även om det inte finns någon ansvarsförsäkring på den skadeståndsskyldiges sida, kan den skadelidande i åtskilliga fall få ersättning ur sin egen försäkring. Förutseende människor brukar t.ex. ha en försäkring som täcker skador på, i vart fall värdefull, egendom. Ett försäkringsbolag som har betalat ut ersättning enligt en sådan försäkring kan i sin tur kräva ersättning av den som är skadeståndsskyldig (regress). Regressrätten är dock begränsad bl.a. på det sättet att regressanspråk vid skadeförsäkring får framställas endast mot den som har vållat en skada uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet, se 25 § försäkringsavtalslagen (1927:77). Bestämmelsen är dispositiv och frågan om regressrätt kan regleras annorlunda i försäkringsvillkoren.

I de fall då skadebeloppet inte uppgår till hälften av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring framställs ofta inte något regressanspråk mot den som har ansvarsförsäkring. Enligt en regressöverenskommelse mellan försäkringsbolag, som gäller regresskrav mot ansvarsförsäkring, får regress nämligen utövas endast om skadebeloppet är högre än ett halvt basbelopp.

2.1.4 Norsk rätt

BRÅ-rapporten innehåller en redogörelse för vad som gäller i några andra länder (se s. 55 f. i rapporten). Den norska lagstiftningen på området anser jag vara av särskilt intresse. I Norge har man nämligen infört särskilda lagbestämmelser om vårdnadshavares skadeståndsskyldighet. I det följande redovisar jag därför förhållandena beträffande norsk rätt.

Enligt norsk rätt är föräldrar och andra vårdnadshavare skyldiga att betala skadestånd för skador som orsakas av barn under arton år, om föräldern eller vårdnadshavaren har brustit i sin tillsyn över barnet eller underlåtit att göra det som rimligen kan krävas för att hindra att barnet orsakar en skada. Vidare svarar föräldrar som har vårdnaden

och bor tillsammans med barnet - oavsett egen skuld - för skada som har vållats av barnet uppsåtligt eller av oaktsamhet. Ansvar är begränsat till 1 000 kr för varje skada. Ansvar kan göras gällande bara om barnet vistas hos vårdnadshavaren. När det gäller skador som har orsakats av barn under sex till sju års ålder, tillämpas det objektiva ansvaret endast i undantagsfall. Skadeståndsansvaret kan jämkas, t. ex. om föräldrarna har nedsatt betalningsförmåga.

Enligt förarbetena till den norska bestämmelsen om ett objektivt ansvar finns det flera fördelar med en sådan regel (se 1965-66 Ot. prp. nr. 48 s. 18). Reparationsintresset tillgodoses, eftersom den skadelidande får större möjligheter att få ersättning för sin skada. En sådan regel är processekonomiskt fördelaktig, eftersom småskador regleras på ett enkelt sätt. Vidare får bestämmelsen en preventiv effekt, eftersom den stimulerar föräldrars intresse för sina barns förehavanden och ökar den allmänna förståelsen för att skadegörande handlingar av barn och ungdom bör motarbetas. Dessutom anses regeln stämma med den allmänna rättsuppfattningen.

2.2 Överväganden

2.2.1 Skall vårdnadshavares skadeståndsansvar utvidgas?

Mitt förslag: Vårdnadshavares ansvar för skador som har orsakats av barn skall utvidgas.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 17).

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna är positiva till att vårdnadshavares ansvar för skador som orsakas av deras barn utvidgas.

Skälen för mitt förslag: De nuvarande reglernas utformning och deras tillämpning medför i praktiken att föräldrar i relativt få fall anses ha försummat sin tillsynsplikt i samband med att deras barn har orsakat en skada. Till följd härav blir det skadeståndsansvar som föräldrar har för sina barns skadegörande handlingar inte särskilt omfattande.

I BRÅ-rapporten anförts att den samhällsomvandling som har ägt rum i Sverige under det senaste seklet har inneburit en kraftig förändring av föräldrarnas förutsättningar att utöva sitt föräldraskap, eftersom deras uppgifter delvis har övertagits av skola, barnomsorg och andra institutioner. Vidare sägs att ökningen av ungdomsbrottsligheten har avstannat sedan i mitten av 1970-talet men att ungdomsbrottsligheten fortfarande är mycket omfattande och utgör ett allvarligt problem i samhället. Enligt BRÅ-rapporten bör föräldrarnas ansvar och möjligheter när det gäller att förebygga ett avvikande beteende bland de unga förstärkas genom att en bättre juridisk grund för deras agerande skapas.

I syfte att markera den vikt som samhället bör tillskriva föräldrarnas brottsförebyggande roll föreslås i rapporten att det förs in en regel i 2 kap. 2 § skadeståndslagen om att föräldrar och andra vårdnadshavare oavsett eget vållande skall, jämte den underårige, ansvara för skada som den underårige skall ersätta. Ansvaret skall vara begränsat till ett visst belopp och inte kunna täckas av ansvarsförsäkring. I rapporten föreslås också andra åtgärder i syfte att förbättra föräldrarnas möjligheter att ta ansvar för sina barn, såsom en systematisk genomgång av lagstiftningen och information om reglernas innehåll i en lättillgänglig publikation, en utvidgning av föräldrarnas möjlighet att vara lediga från arbetet för att delta i skolans aktiviteter och lokala insatser för att ge föräldrarnas engagemang en framskjuten plats.

Enligt mitt synsätt är föräldrarna centrala i barns och ungdomars liv och betydelsefulla för deras utveckling. Inte minst har de en avgörande betydelse när det gäller att förmedla de normer som samhället vilar på. Jag är övertygad om att de flesta föräldrar är engagerade i sina barn och vill deras bästa och att de ser till att barnet får den tillsyn som krävs enligt 6 kap. 2 § föräldrabalken.

Som BRÅ-rapporten beskriver är det ändå inte ovanligt att barn orsakar skador. Det sker i olika sammanhang, t.ex. under lek och i trafiken, och i ett inte obetydligt antal fall i samband med brott. Det finns ingen statistik över hur många skador barn orsakar som föranleder skadeståndsansvar för barnet eller vårdnadshavaren. När det gäller skador som orsakas av ungdomar har åtminstone en del av skadorna samband med att skadevållaren begår ett brott. För ungdomar över femton år kan därför brottsstatistiken ge ett visst mått på antalet skador. I promemorian (s. 18) lämnas några statistiska uppgifter. Det finns dock inga säkra uppgifter om i hur många fall skador har orsakats. Ofta är det dessutom så att skador uppkommer i samband med brott där det inte kan fastställas vem som har begått brottet.

Även om det inte finns några helt säkra uppgifter om antalet skador i samband med brott, visar likväl statistiken att antalet är så stort att det måste betraktas som ett samhällsproblem. I många fall har skada orsakats uppsåtligen av ett barn över tolv år, vilket betyder att ansvarsförsäkringen inte ersätter skadorna. Detta leder till att både enskilda personer och det allmänna orsakas ekonomiska förluster. Även när barn orsakar skador utan samband med brott medför det naturligtvis problem för de skadelidande.

Som jag tidigare har anfört (se avsnitt 1) har riksdagen vid flera tillfällen framhållit vikten av olika åtgärder som är ägnade att hos vårdnadshavare inskräpa det ansvar de har för sina barns handlande (se bet. 1991/92:LU8 s. 5). Enligt min åsikt är det vårdnadshavaren som bör ha det största ansvaret när det gäller att förebygga och förhindra skadegörande handlingar av barnet. Om vårdnadshavaren ges ett utvidgat skadeståndsansvar för barnets handlingar, kan det

också tjäna som ett stöd för vårdnadshavaren när denne skall uppföstra barnet till en ansvarsställande person. Prop. 1993/94:57

Ett utvidgat ersättningsansvar för föräldrar torde också ha ett gott stöd i den allmänna opinionen. Enligt en attitydundersökning som har redovisats i BRÅ-rapporten ansåg en klar majoritet av de tillfrågade att föräldrar och barn gemensamt bör ansvara för barnens skadegörelse (78,8 %). Även i andra sammanhang har liknande synpunkter framförts. Många föräldrar betalar redan i dag frivilligt ersättning för skador som deras barn orsakar. Även en majoritet av remissinstanserna har ställt sig bakom ett utvidgat ersättningsansvar.

Min slutsats blir därför att vårdnadshavares skadeståndsansvar för skador som har orsakats av deras barn bör utvidgas.

Några remissinstanser framför att ett utvidgat skadeståndsansvar för vårdnadshavare inte ensamt kommer att få den skadeförebyggande effekt som eftersträvas. De efterlyser ytterligare insatser och hänvisar till de förslag till andra åtgärder som läggs fram i BRÅ-rapporten. Jag är medveten om att ett utökat skadeståndsansvar för vårdnadshavare endast är ett av flera medel som kan användas för att förebygga och förhindra att barn åstadkommer skador för andra. De förslag till andra åtgärder som framförs i BRÅ-rapporten har emellertid inte utvecklats närmare utan har karaktär av uppslag för vidare bearbetning. De rör både frågor som kräver lagstiftning och frågor som kräver andra åtgärder. Enligt min mening vore det inte ändamålsenligt att behandla frågorna i detta lagstiftningsärende. De får tas upp på nytt i andra sammanhang.

2.2.2 Skall det utvidgade skadeståndsansvaret utformas som ett objektivet ansvar?

Min bedömning: En vårdnadshavare bör inte ha ett objektivet ansvar för skador som har orsakats av hans eller hennes barn.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med min (se promemorian s. 20).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna instämmer i promemorians bedömning. Några remissinstanser anser att vårdnadshavare bör ha ett till beloppet begränsat objektivet ansvar för skador som vållas av deras barn.

Skälen för min bedömning: Mitt syfte med att föreslå ett utvidgat skadeståndsansvar för vårdnadshavare är främst preventivt. Avsikten är att föräldrar och andra vårdnadshavare skall förmås att i större mån än nu förhindra att barnet orsakar skador.

Enligt BRÅ-rapporten uppnås detta syfte bäst genom att vårdnadshavare åläggs ett strikt ansvar för skador som har vållats av deras barn. Ansvaret föreslås gälla både uppsåtliga och vårdslösa handlingar av barnet. Bedömningen av om en handling är vårdslös eller inte skall ske med utgångspunkt i vad som kan krävas av ett barn i den aktuella åldern. Det strikta ansvaret skall gälla vid sidan av det

tillsynsansvar som redan nu gäller för vårdnadshavare. Det innebär att om föräldern eller vårdnadshavaren åläggs skadeståndsansvar på grund av bristande tillsyn över barnet, det strikta ansvaret inte har någon betydelse. Ansvaret föreslås begränsat till ett belopp som motsvarar en femtedel av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. För att det preventiva syftet med regeln skall uppnås föreslås att det strikta ansvaret inte skall kunna täckas av en ansvarsförsäkring (se BRÅ-rapporten s. 110 f.).

Frågan om vårdnadshavare borde vara skadeståndsskyldiga oberoende av egen vårdslöshet (objektivt ansvar) för skador som orsakats av barn, diskuterades vid tillkomsten av den nu gällande skadeståndslagen. Skadeståndskommittén ansåg att ett sådant ansvar inte borde införas. Under remissbehandlingen framförde några remissinstanser att en regel om objektivt ansvar borde övervägas. Departementschefen anslöt sig emellertid till Skadeståndskommitténs ståndpunkt. Han tillade för egen del att ett objektivt ansvar skulle rimma illa med en utveckling av skadeståndsrätten mot ersättning via försäkringar och att, om ansvarsförsäkring finns, en tillämpning av reglerna om barns skadeståndsansvar ofta leder till samma resultat som en regel om objektivt ansvar, eftersom föräldrarna betalar kostnaden för den försäkring som tas i anspråk för att ersätta den skada som har orsakats av barnet (se prop. 1972:5 s. 170 f.).

Frågan om man nu bör införa ett objektivt ansvar för vårdnadshavare är enligt min mening huvudsakligen av rättspolitiskt slag. Den allmänna debatten om ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar och andra vårdnadshavare har framför allt tagit sikte på att skador som uppkommer i samband med att barn begår brott, främst skadegörelsebrott och andra egendomsbrott i större skala, bör motverkas. En regel i enlighet med BRÅ-rapportens förslag om ett objektivt ansvar för föräldrar och andra vårdnadshavare motiveras också i första hand av en önskan att förebygga denna typ av skador. Några remissinstanser delar detta synsätt och anför att den skadeförebyggande effekt som man vill uppnå förutsätter att vårdnadshavaren är ansvarig oavsett eget vållande. De förordnar dock att ansvaret skall vara beloppsbegränsat.

Även om syftet med ett utökat skadeståndsansvar för vårdnadshavare främst är brottspreventivt, bör ambitionen vara att i möjligaste mån motverka att barn överhuvudtaget orsakar skador för andra. Jag tror också att detta synsätt ligger nära den allmänna rättsuppfattningen. Många föräldrar ersätter redan i dag skador som har orsakats av deras barn oavsett hur skadan har uppkommit, antingen av det skälet att de tror att de är ersättningsskyldiga eller på grund av att de känner sig moraliskt förpliktade att ersätta skadan. Enligt min mening bör därför utgångspunkten för resonemanget om hur vårdnadshavares skadeståndsansvar bör utformas vara att ansvaret skall gälla oavsett om barnet har orsakat skada i samband med brott eller inte.

Enligt min mening kan man ifrågasätta om ett objektivt ansvar

verkligen har så stor preventiv effekt. Som jag tidigare har framhållit är det min övertygelse att de flesta föräldrar redan i dag tar ansvar för sina barn och betalar eventuella skador som barnen orsakar. I socialt utsatta familjer däremot kan situationen vara sådan att det är föga troligt att föräldrarna skulle fästa någon vikt vid ett ekonomiskt ansvar eller ha förmåga att erlagga ett eventuellt skadestånd. Dessa föräldrars uppfostran av och tillsyn över sina barn torde enligt min mening inte påverkas av ett objektivt skadeståndsansvar.

Ett objektivt skadeståndsansvar skulle stå i strid med huvudregeln inom svensk skadeståndsrätt att det krävs uppsåt eller vårdslöshet för att någon skall anses vara skadeståndsskyldig. Ett objektivt skadeståndsansvar skulle innebära skadeståndsskyldighet i fall där vårdnadshavaren inte har några praktiska möjligheter att påverka händelseförloppet och därmed det egna skadeståndsansvaret. Enligt min mening skulle det vara stötande om en vårdnadshavare skulle bli skadeståndsskyldig trots att han eller hon har gjort allt som står i hans eller hennes makt för att barnet inte skall vålla skada och således inte har brustit i sin tillsynsplikt. Ansvar kan då komma att framstå mer som en påföljd för vårdnadshavaren än som en skyldighet att betala ersättning till den skadelidande.

När det gäller skador som orsakas av barn genom oaktsamhet anser jag att ett objektivt ansvar för barnets vårdnadshavare är alltför strängt. För vårdnadshavare som har barn som orsakar skador till stora belopp tillkommer aspekten att ett objektivt ansvar skulle kunna leda till att vårdnadshavaren får betala betungande skadestånd trots jämningsmöjligheten i 6 kap. 2 § skadeståndslagen. I några fall kan en sådan regel tänkas leda till att föräldern inte längre anser sig kunna ha del i vårdnaden om ett barn som orsakar vårdnadshavaren skadeståndsskyldighet till betydande belopp. Bestämmelsen skulle i sådana fall få vidare och helt andra konsekvenser än avsett.

Också med tanke på vad som har rapporterats från Norge anser jag att det kan ifrågasättas om ett till beloppet begränsat objektivt skadeståndsansvar för vårdnadshavare är en lämplig lösning. Erfarenheterna av motsvarande regel i norsk rätt har nämligen varit blandade. Regeln om objektivt ansvar är relativt okänd och föräldrar tror ofta att de har ett obegränsat ansvar för sina barns skador. Det har visat sig att vissa problem är förenade med tillämpningen av regeln. De föräldrar som har barn som orsakar många skador kan ofta inte betala det skadestånd de åläggs. Om skadan har orsakats i samband med att ett barn har begått en brottslig gärning, blir föräldern part i brottmålsrättegången. Om skadeståndsanspråk mot vårdnadshavaren skall handläggas tillsammans med brottmålet, leder det till att tiden för förundersökningen utsträcks. Om den skadelidande kräver mer än 1 000 kr i skadestånd av vårdnadshavaren, måste det utredas om denne har varit vårdslös eller inte (se BRÅ-PM 1990-1 s. 61 f.).

En remissinstans förordar ett beloppsbegränsat objektivt ansvar med

den ytterligare begränsningen att ansvaret bara skall gälla skador som barn mellan sju och femton års ålder har orsakat uppsåtligen. Det anförts att barn över femton år är så vuxna att de i stor utstäckning själva bestämmer sitt levnadssätt och att det kan vara svårt att skilja mellan uppsåtliga och oaktsamma handlingar när det gäller barn under sju års ålder.

För egen del vill jag, förutom de skäl som jag redan har anfört mot ett objektivt ansvar, framhålla att en fixering av ett objektivt ansvar till vissa åldersgränser kan medföra olyckliga konsekvenser eftersom barn mognar i olika takt. Jag delar uppfattningen att det kan vara svårt att skilja mellan ett barns uppsåtliga och oaktsamma handlingar men anser för egen del att detta kan gälla även litet äldre barn. Det syfte som avses med förslaget skulle i och för sig kunna åstadkommas genom att man inför en möjlighet att göra undantag från ett objektivt skadeståndsansvar när det är skäligt med hänsyn till omständigheterna i det speciella fallet. Denna lösning kan dock leda till vissa komplikationer i förhållande till den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen.

Sammantaget leder det jag har anfört till slutsatsen att ett objektivt skadeståndsansvar för vårdnadshavare i många fall inte skulle få avsedd verkan och i vissa fall få andra följder än vad som är avsett. Liksom majoriteten av remissinstanserna anser jag därför att en sådan bestämmelse inte bör införas utan att det i stället bör övervägas om vårdnadshavares skadeståndsansvar kan utvidgas på något annat sätt.

2.2.3 Skall det utvidgade skadeståndsansvaret bygga på en presumtion för ansvar?

Min bedömning: En vårdnadshavare bör inte ha ett presumerat ansvar för skador som orsakas av hans eller hennes barn.

Promemorians bedömning: Överensstämmer med min (se promemorian s. 24 f.)

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna instämmer i promemorians bedömning. En remissinstans anför att möjligheterna att införa ett presumerat culpaansvar för vårdnadshavare bör övervägas ytterligare.

Skälen för min bedömning: Ett sätt att skärpa vårdnadshavares skadeståndsansvar är att införa ett presumerat ansvar. En bestämmelse om presumtionsansvar skulle kunna anknyta till tillsynsregeln i 6 kap. 2 § föräldrabalken på så sätt att vårdnadshavaren presumeras ha brustit i sin tillsynsplikt, om inte annat visas. Ett sådant ansvar innebär inte att kravet på den tillsyn som vårdnadshavaren skall ha över barnet för att undgå skadeståndsansvar ändras. Det innebär i stället att själva utgångspunkten ändras så att den tillsynsansvarige anses ha varit oaktsam i sin tillsyn över barnet och att motsatsen måste visas för att han skall undgå skadeståndsansvar. Oavsett hur

høgt beviskravet ställs - styrkt, sannolikt eller antagligt - torde en presumptionsregel innebära att skadeståndsskyldighet inträder i fler fall än enligt nuvarande regler, eftersom det kan vara svårt för en vårdnadshavare att bevisa att han eller hon inte har varit vårdslös vid sin tillsyn över barnet. En remissinstans anför att en sådan skadeståndsregel är att föredra eftersom den skulle stämma överens med hur frågan om vårdnadshavares skadeståndsskyldighet är reglerad i vissa andra europeiska länder.

När ett presumptionsansvar diskuterades i förarbetena till skadeståndslagen avvisade departementschefen denna tanke. Han hänvisade bl.a. till Skadeståndskommitténs uttalande att rättspraxis knappast hade givit belägg för att bevisvårigheterna för den skadelidande var så stora att något behov av en omkastad bevisbörda förelåg och att en regel om omvänd bevisbörda knappast kan inskränkas till att gälla föräldrar som har tillsyn över sina barn. Han tillade för egen del att också de skäl som kan anföras mot ett objektivet ansvar gör sig gällande vid bedömningen av om ett presumptionsansvar borde införas (se prop. 1972:5 s. 132 och 171).

Jag anser att de synpunkter som har anförts mot ett presumptionsansvar i förarbetena till skadeståndslagen har beaktansvärd tyngd. En betydande nackdel med ett presumptionsansvar ligger också i att ett sådant ansvar skulle innebära att frågan om vårdnadshavares skadeståndsansvar skulle regleras annorlunda än annan skadeståndsskyldighet enligt skadeståndslagen. Det finns vidare anledning att ifrågasätta om en regel om omkastad bevisbörda innebär någon större saklig förändring. Även när utgångsläget i processen är att den skadelidande har bevisbördan torde det nämligen i allmänhet bli vårdnadshavarens sak att ange hur han eller hon anser att tillsynsplikten har fullgjorts. Därmed får vårdnadshavaren ett så stort ansvar för utredningen att bevisbördans formella placering minskar i betydelse. Härtill kommer att syftet med ett utvidgat skadeståndsansvar för vårdnadshavare inte i första hand är att tillförsäkra de skadelidande ersättning för skada. Frågan om ett utvidgat skadeståndsansvar för vårdnadshavare bör därför inte lösas på detta sätt.

2.2.4 Skall det utvidgade skadeståndsansvaret bygga på ett skärpt och preciserat tillsynsansvar?

Mitt förslag: I föräldrabalken skall införas en bestämmelse om tillsynsplikt, som ger vårdnadshavaren ett ansvar för att barnet inte orsakar skada för någon annan.

Promemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt (se promemorian s. 24).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna godtar promemorians förslag. Flera remissinstanser anser dock att ett utvidgat tillsynsansvar bör kombineras med en regel i skadeståndslagen om vårdnadshavares skadeståndsansvar.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare har anført (se avsnitt 2.1.2) är vårdnadshavare skadeståndsansvariga för skador som har orsakats av barnet, om vårdnadshavaren uppsåtligt eller av oaktsamhet har brustit i sin tillsyn över barnet. Detta följer av de allmänna skadeståndsreglerna i skadeståndslagen i förening med tillsynsreglerna i föräldrabalken (2 kap. 1 § skadeståndslagen jämförd med 6 kap. 2 § föräldrabalken). Vårdnadshavares skadeståndsansvar är således inte reglerat särskilt i skadeståndslagen.

Syftet med ett utvidgat skadeståndsansvar är främst preventivt (se avsnitt 2.2.1). Avsikten är att få vårdnadshavarna att mer aktivt verka för att deras barn inte orsakar skador. Ett sätt att uppnå detta är att skärpa och precisera kraven på den tillsyn som en vårdnadshavare skall ha över sitt barn. Det preventiva syftet kan då uppnås genom att vårdnadshavaren ges ett ekonomiskt incitament att i större utsträckning än nu försöka förhindra att barnet orsakar skada. *Lagrådet* ifrågasätter om det preventiva syftet kan uppnås när skada orsakas av barn som kommer från hem med sociala och ekonomiska problem men godtar förslaget och anför att den föreslagna bestämmelsen när det gäller mera normala föräldraförhållanden kan tänkas bli utgångspunkt för ett mer aktivt engagemang och ge föräldrarna stöd i tillsynsrollen. Jag håller med *Lagrådet* om att man inte kan räkna med att ett utvidgat skadeståndsansvar motverkar skador i alla situationer. För de flesta familjer får det dock säkerligen en preventiv effekt. Jag vill i detta sammanhang dock peka på ansvarsförsäkringarnas roll. I den mån vårdnadshavarens skadeståndsskyldighet täcks av en ansvarsförsäkring begränsas hans eller hennes ekonomiska ansvar till självrisken.

Även den skadelidandes intressen tas till vara genom ett skärpt tillsynsansvar. Man kan anta att många av de skador som orsakas av barn i samband med brott inte ersätts av ansvarsförsäkringen eftersom det är skador som orsakas uppsåtligt av barn som är över tolv år. Om vårdnadshavarnas tillsynsansvar skärps, kommer vårdnadshavarna att i större utsträckning bli skadeståndsskyldiga. I de allra flesta fall torde vårdnadshavarnas skadeståndsskyldighet bero på oaktsamhet vid tillsynen över barnet. Detta innebär att det skadestånd som vårdnadshavaren skall utge täcks av ansvarsförsäkringen. Därmed ökar den skadelidandes möjligheter att få ersättning.

Några remissinstanser ifrågasätter värdet av ett skärpt tillsynsansvar och anför att den skadelidande kan ha avsevärda svårigheter att skaffa fram den bevisning som behövs och att detta torde leda till att en vårdnadshavarens påstående om att tillsynen har varit tillräcklig måste godtagas. Även *Lagrådet* pekar på risken för bevissvårigheter och anför att det kan vara besvärligt för en skadelidande att visa att en vårdnadshavare har varit oaktsam när det gäller andra typer av tillsyn än direkt uppsikt samt att det torde föreligga svårigheter att visa att det råder ett adekvat samband mellan t.ex. en utebliven förmaning och en inträffad skada.

För egen del anser jag att risken för bevissvårigheter inte bör överdrivas. Visserligen följer av allmänna regler att det åligger den skadelidande att bevisa att en vårdnadshavare genom att brista i sin tillsyn över barnet har vållat skadan. Likaså torde det vara den skadelidandes sak att bevisa omfattningen av sina skador. Vad jag nu har anfört är dock endast ett par av flera faktorer som måste beaktas vid en diskussion om bevisbördan i ett mål om vårdnadshavares skadeståndsansvar. Redan det faktum att en skada har inträffat kan i vissa situationer vara bevis nog för att vårdnadshavaren inte har haft en tillräcklig beredskap för att förebygga skada. I andra situationer kan den skadelidande behöva bevisa att vårdnadshavaren borde ha vidtagit särskilda åtgärder för att förhindra skada. Som jag har varit inne på tidigare (se avsnitt 2.2.3) bör det dock i allmänhet åligga vårdnadshavaren att bidra till utredningen med närmare uppgifter om vad han har gjort för att fullgöra sin tillsynsplikt. Ett blankt påstående om att tillsynen har varit tillräcklig behöver inte godtas utan vidare. Och om vårdnadshavaren vill åberopa ursäktande omständigheter torde han ha bevisbördan för dem. Det jag nu har anfört talar för att frågan om vållande måste bedömas nyanserat med hänsyn till många olika faktorer. Min åsikt är därför att man inte redan utifrån ett resonemang om bevisbördans placering kan dra den slutsatsen att den skadelidandes möjligheter till ersättning skulle vara otillräckliga, om skadeståndsreglerna bygger på ett tillsynsansvar.

Ett skärpt tillsynsansvar har, utöver vad jag tidigare har nämnt, den fördelen att den rättstekniska lösningen ansluter till hur vårdnadshavares skadeståndsansvar nu är reglerat i lagstiftningen. *Lagrådet* godtar också, som jag tidigare har nämnt, den rättstekniska lösningen och anför att det kan vara av värde från informationssynpunkt att det i lagtexten uttryckligen anges att vårdnadshavaren har ett ansvar för att barnet inte orsakar skada för någon annan. Jag är av samma uppfattning. Det preventiva syftet tillgodoses på ett bättre sätt om det direkt i den lagstiftning som reglerar den omsorg och tillsyn som ett barn skall få anges på ett tydligt sätt vad samhället förväntar sig av vårdnadshavarna när det gäller vilka åtgärder de skall vidta för att förhindra att deras barn orsakar skador. Jag anser därför, i likhet med flertalet av remissinstanserna, att den bästa lösningen är att i 6 kap. 2 § föräldrabalken lägga till en bestämmelse om ett skärpt tillsynsansvar, som innebär att vårdnadshavaren har ett ansvar för att barnet inte orsakar skada för någon annan.

Några remissinstanser anser att ett utvidgat tillsynsansvar enligt föräldrabalken bör kombineras med en bestämmelse i skadeståndslagen om vårdnadshavares skadeståndsansvar. Man menar att det preventiva syftet skulle tillgodoses bättre eftersom själva skadeståndsfrågan får en mer uttrycklig reglering. En remissinstans förordar att man direkt i skadeståndslagen inför en culparegel om vårdnadshavares skadeståndsskyldighet.

Mot en sådan lösning talar att en särskild culparegel i skadestånds-

lagen inte skulle innebära någon ändring i sak i förhållande till den vållandebedömning som skall göras enligt den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen. Och att utan skillnad i sakligt hänseende ha en särskild culparegel för vissa typer av skadevällare anser jag inte vara någon lämplig ordning. Tvärtom skulle detta kunna leda till oklarheter om vad som gäller. Jag är därför inte beredd att föreslå någon särskild culparegel för vårdnadshavares skadeståndsansvar.

Även i Vårdskommissionens slutbetänkande föreslås en ändring i 6 kap. 2 § föräldrabalken. Kommissionen föreslår att det i den paragrafen skall föras in en bestämmelse om att barnets vårdnadshavare skall svara för att barnet får det skydd och stöd barnet behöver, om det riskerar att utvecklas ogynnsamt. Ändringsförslaget innebär ingen utvidgning i förhållande till gällande rätt, utan syftar till att lyfta fram och definiera föräldrars ansvar att skydda och stödja barnet (se SOU 1990:92 s. 86).

Vårdskommissionens förslag är inriktat på barnets behov och är inte avsett att ålägga vårdnadshavaren något utvidgat ansvar gentemot tredje man. Att förslaget inte syftar till någon ändring i sak begränsar enligt min mening dess värde (jfr prop. 1991/92:100 bil. 3 s. 40). Mot förslagets utformning kan dessutom riktas den anmärkningen att bestämmelsen inbjuder till olämpliga motsatsslut när den inskränks till att gälla fall då barnet riskerar att utvecklas ogynnsamt. Jag anser därför att Vårdskommissionens förslag till ändring i 6 kap. 2 § föräldrabalken inte bör genomföras.

2.2.5 Innebörden av ett utvidgat skadeståndsansvar m.m.

Mitt förslag: Alla vårdnadshavare skall i syfte att hindra att deras barn orsakar skada för någon annan svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Promemorians förslag: Överensstämmer i sak med mitt förslag (se promemorian s. 24).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker promemoriaförslaget eller lämnar det utan erinran. Några remissinstanser lämnar synpunkter på bestämmelsens närmare utformning.

Skälen för mitt förslag: Det nuvarande tillsynsansvaret i 6 kap. 2 § föräldrabalken har tillkommit i första hand för att barnets bästa skall främjas. Men tillsynsansvaret innebär också en skyldighet för vårdnadshavaren att se till att barnet inte åstadkommer skada för tredje man. Flera remissinstanser ifrågasätter om promemorians förslag om ett skärpt tillsynsansvar innebär någon skillnad i detta hänseende. Enligt min mening är det svårt att med ledning av doktrin och praxis exakt bestämma var gränsen för vårdnadshavares skadeståndsansvar går enligt gällande rätt. Till skillnad från den nuvarande tillsynsregeln tar promemorians förslag direkt sikte på skyddet för

tredje man. Även om man kan vara tveksam om vad detta innebär i förhållande till gällande rätt, är en bestämmelse med denna inriktning enligt min mening av värde från brottsförebyggande synpunkt. I bestämmelsen slås nämligen fast att vårdnadshavaren har ett uttryckligt ansvar för att barnet inte skadar tredje man. Bestämmelsen kan därigenom - som Göta hovrätt har framhållit - tjäna som utgångspunkt för vidare rättsbildning genom rättspraxis i riktning mot ett längre gående skadeståndsansvar för vårdnadshavarna.

När det gäller bestämmelsens närmare utformning har promemorieförslaget kritiserats av några remissinstanser. Bl. a. har det hävdats att den föreslagna lagtexten inte ger ett helt träffande uttryck för de krav som avses ligga i tillsynsplikten. Jag finner kritiken i viss mån berättigad och vill därför allmänt framhålla följande om vad som bör vara tillsynspliktens innebörd.

I tillsynsansvaret ingår naturligtvis, liksom enligt gällande rätt, att vårdnadshavaren skall ha en skyldighet att i en konkret situation avvärja en skadegörande handling av barnet. Innebörden av det utvidgade ansvaret är dock framför allt att vårdnadshavaren i större mån än enligt gällande rätt skall vara skyldig att ge barnet vägledning och ha uppsikt över barnet för att förebygga skadegörande handlingar. Därav följer att det kan ställas mer bestämda krav på aktivt handlande från vårdnadshavarens sida. På vilket sätt föräldern skall vara verksam för att fullgöra tillsynsansvaret beror bl.a. på barnets ålder och mognad samt på vad barnet sysselsätter sig med. Vissa typer av skador torde inte kunna förhindras på annat sätt än genom att barnet står under direkt tillsyn eller genom att det förhindras att företa sig vissa saker. I andra situationer kan det räcka med att barnet får förmaningar eller förhållningsorder eller på annat sätt får hjälp med att handla på lämpligt sätt.

Naturligtvis bör ansvaret inte vara obegränsat utan hänsyn bör tas till vad som är möjligt för vårdnadshavaren, bl.a. måste beaktas vilka förutsättningar vårdnadshavaren har att förutse skadegörande handlingar av barnet. Givetvis bör skadeståndsansvaret vara begränsat av vad som följer av reglerna om adekvat kasualitet. Skadeståndsansvar torde bara kunna bli aktuellt när vårdnadshavaren i en konkret situation har brustit i sin skyldighet att ge barnet vägledning eller i skyldigheten att se till att barnet står under uppsikt.

Lagrådet kritiserar lagrådsremissens lagförslag och ifrågasätter om ordet uppsikt bör ingå i lagtexten. Lagrådet menar att detta kan vara missvisande genom att det ger intryck av att det krävs att vårdnadshavaren i första hand har en omedelbar tillsyn över barnet, vilket inte är avsikten när det gäller i vart fall äldre barn. Lagrådet erinrar också om att ordet uppsikt tidigare har använts som beteckning för vårdnadshavarens tillsynsansvar (jfr prop. 1981/82:168 s. 23) och anför att det nu inte bör komma ifråga att åter införa den termen med den betydelse som anges i detta lagförslag. Lagrådet förordar därjämte att en bestämmelse om ett utökat tillsynsansvar formuleras

så att den ger ett uttryck för att det främst är fråga om en precisering av en del av det nuvarande tillsynsansvaret.

Ordet uppsikt i mitt förslag tar direkt sikte på att barnet skall övervakas i syfte att det inte skall orsaka skada för någon annan. Enligt min mening beskriver ordet uppsikt väl den grad av tillsyn som i vissa fall kan krävas av vårdnadshavaren. När det gäller äldre barn innebär tillsynsansvaret, som Lagrådet har påpekat, i de flesta fall inte i första hand en skyldighet att ha direkt uppsikt över barnet utan främst en skyldighet att svara för att andra lämpliga åtgärder vidtas. Även beträffande barn i den åldern kan det dock som jag tidigare har nämnt bli fråga om direkt tillsyn. Jag förordar sålunda en bestämmelse som innebär att vårdnadshavaren skall svara för att barnet står under uppsikt *eller* att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Lagförslaget innebär visserligen, som Lagrådet har framhållit, en precisering av det tillsynsansvar som vårdnadshavare har enligt nu gällande lagstiftning. Syftet med lagförslaget är dock att ge vårdnadshavare ett särskilt ansvar för att barnet inte skadar någon annan. Vårdnadshavaren skall därvid ha en längre gående handlingsplikt än enligt nuvarande lagstiftning. Jag anser att lagtexten bör utformas på ett sätt som markerar detta.

Mot bakgrund av vad jag nu har anfört bör bestämmelsen kunna utformas så att vårdnadshavaren i syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan skall svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Flera av remissinstanserna efterlyser också en mer ingående redogörelse för vad ett skärpt tillsynsansvar innebär i praktiken. Jag har i och för sig förståelse för önskemål om en precisering av vilka åtgärder som en vårdnadshavare bör företa för att tillgodose kravet på en utvidgad tillsyn. Barn kan emellertid orsaka skador i en rad olika situationer och huruvida vårdnadshavaren har uppfyllt sin tillsynsplikt måste enligt min mening bedömas i varje fall för sig. Sådana frågor får därför i stor utsträckning överlämnas till rättstillämpningen. Jag återkommer emellertid i specialmotiveringen till vissa tillämpningsfrågor.

Flera remissinstanser har synpunkter i frågan om vem det skärpta tillsynsansvaret skall gälla. En synpunkt som framförs är att det utvidgade ansvaret inte bör gälla föräldrar som visserligen har del i vårdnaden men som inte varaktigt bor tillsammans med barnet. Det anförs att tillsynsansvaret i dessa fall bör gälla endast den vårdnadshavare som med hänsyn till barnets faktiska vistelseort har möjlighet att direkt eller indirekt utöva sin tillsynsskyldighet. En annan synpunkt som framförs är att umgängesföräldrar i samband med umgänge med barnet skall anses åta sig att ha tillsyn i stället för vårdnadshavaren och således under denna tid ha samma skadeståndsansvar som vårdnadshavaren.

Jag anser att det skärpta ansvaret bör, liksom är fallet med det nuvarande tillsynsansvaret, gälla endast föräldrar som har del i

vårdnaden om barnet. Umgängesföräldrar bör, liksom enligt nuvarande regler, inte ha någon lagstadgad tillsynsplikt. Om ett barn orsakar en skada när det vistas hos en förälder som inte har del i vårdnaden, får den förälderns skadeståndsansvar bedömas enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler.

Föräldrar som har gemensam vårdnad om sitt barn har ett gemensamt ansvar för allt som rör barnet, även om de bor isär. Ett skärpt tillsynsansvar bör därför gälla alla vårdnadshavare oavsett om de bor tillsammans med barnet eller inte. Vilka närmare skyldigheter som ansvaret medför för en vårdnadshavare får bedömas efter förhållandena i det enskilda fallet. För en vårdnadshavare som normalt inte bor tillsammans med barnet aktualiseras det skärpta tillsynsansvaret framför allt när den vårdnadshavaren har hand om barnet. Jag behandlar dessa frågor mer utförligt i specialmotiveringen.

Ett skärpt tillsynsansvar kommer i första hand att bli aktuellt under den tid som barnet inte tillbringar i skolan, på daghem eller fritidshem. Anställda vid skolor, fritidshem och daghem har ett tillsynsansvar under den tid barnet vistas där. Om den anställde brister i tillsynen över barnet, kan arbetsgivaren bli skadeståndsskyldig (jfr prop. 1972:5 s. 171 f. och NJA 1984 s. 764). Det skärpta tillsynsansvaret för vårdnadshavare är inte avsett att innebära någon förändring i det ansvar som dessa institutioner kan ha.

Några remissinstanser uttrycker osäkerhet om vilka skador en vårdnadshavare kan bli skyldig att ersätta. Jag föreslår inga särskilda regler om detta. Av skadeståndslagens allmänna regler kommer därför att framgå vilka slag av skador som omfattas av det utvidgade skadeståndsansvaret. Det gäller i första hand person- och sakskada (se 2 kap. 1 § skadeståndslagen). Ersättning för ren förmögenhetsskada torde mer sällan komma i fråga. Sådan ersättningsskyldighet förutsätter nämligen normalt att den ersättningsskyldige har orsakat skadan genom brott (se 2 kap. 4 § skadeståndslagen), och tillsynsplikten enligt 6 kap. 2 § föräldrabalken är inte straffsanktionerad. Däremot torde ett skadeståndskrav för ren förmögenhetsskada kunna grundas på brott mot bestämmelsen i 26 kap. 6 § andra stycket brottsbalken (se avsnitt 2.1.2).

Det utvidgade skadeståndsansvaret kan bli ekonomiskt betungande för en vårdnadshavare vars barn orsakar en skada till ett stort ekonomiskt värde. Liksom nu kan i ett sådant fall vårdnadshavarens skadeståndsskyldighet jämkas enligt bestämmelsen i 6 kap. 2 § skadeståndslagen. Jämkning kommer dock inte i fråga om ansvaret täcks av en ansvarsförsäkring.

2.2.6 Ansvarsförsäkring m.m.

Ansvarsförsäkringen täcker, som jag tidigare har nämnt, inte skador som har orsakats uppsåtligen av den som är över tolv år (se avsnitt 2.1.3). Om en förälder eller vårdnadshavare av oaktsamhet har

underlåtit att ha den uppsikt över barnet som behövs för att förhindra att barnet åstadkommer skada, så gäller ansvarsförsäkringen däremot för föräldrarnas eller vårdnadshavarens skadeståndsansvar även om skadan har orsakats uppsåtligen av barnet. Om ansvarsförsäkring finns, blir resultatet i de flesta fall att föräldrarnas eller vårdnadshavarens ekonomiska insats begränsas till att betala premier för försäkringen och självrisk.

Eftersom samma ansvarsförsäkring täcker både barnets och föräldrarnas eller vårdnadshavarens skadeståndsansvar, blir det inte fråga om någon regressrätt från ansvarsförsäkringen. Om den skadelidande har utnyttjat sin försäkring för att få ersättning för sin skada, kan hans försäkringsbolag ha ett regressanspråk mot en skadeståndsskyldig vårdnadshavare eller mot dennes försäkringsbolag. Rätten att göra gällande regresskrav är dock begränsad bl.a. genom överenskommelser mellan försäkringsbolagen (se avsnitt 2.1.3).

2.3 Kostnader

Den ändring av tillsynsansvaret som jag nu föreslår torde innebära att försäkringsersättning enligt ansvarsförsäkring kommer att utbetalas i fler fall än tidigare. Å andra sidan innebär det att försäkringsersättningar som nu betalas ut genom den skadelidandes egen försäkring kommer att minska. Den nya ordningen kan också medföra att antalet svårbedömda försäkringsfall blir något större. En remissinstans anför att detta kan medföra vissa skade- och driftskostnadsökningar för försäkringsbolagen samt ökade premiekostnader för försäkringstagarna. Enligt min uppskattning kan ökningen av antalet svårbedömda fall inte antas bli mer än marginell. Efter hand som praxis utvecklas kan man också förutse att de svårbedömda fallen blir färre i antal. Jag bedömer att förslaget inte kommer att medföra någon beaktansvärd kostnadsökning för försäkringsbolagen eller för försäkringstagarna.

I den mån antalet svårbedömda försäkringsfall ökar, skulle det kunna tänkas medföra fler tvister vid domstol. Risken för detta bör dock inte överdrivas. De överväganden som skall göras för att konstatera om en förälder eller en annan vårdnadshavare har brustit i sina skyldigheter enligt den nya bestämmelsen skiljer sig inte nämnvärt från den motsvarande bedömning som görs enligt gällande regler om skadeståndsansvar på grund av bristande tillsyn över barnet. Dessa frågor regleras till största delen av försäkringsbolagen utan att tvisten dras inför domstol. Jag räknar därför inte med några ökade kostnader för domstolsväsendet.

2.4 Ikraftträdande m.m.

Lagändringen bör träda i kraft så snart som möjligt. Ett lämpligt datum kan vara den 1 januari 1994.

Den nya bestämmelsen blir tillämplig i fråga om skadestånd med anledning av skadefall som inträffar efter ikraftträdandet, medan äldre lag skall tillämpas på skadefall som har inträffat dessförinnan. Detta följer av allmänna rättsgrundsatser och behöver inte regleras i några övergångsbestämmelser (jfr prop. 1972:5 s. 593).

3 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom Justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i föräldrabalken.

Lagrådet har granskat lagförslaget.

4 Specialmotivering

Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap. 2 §

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. *I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.*

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9-16 kap.

Paragrafen innehåller regler dels om vem som skall ha vårdnaden om barn (första stycket), dels om vårdnadshavarens skyldigheter (andra stycket). I tredje stycket hänvisas till andra kapitel i föräldrabalken som gäller ansvaret för barnets ekonomiska förhållanden.

Bland vårdnadshavarens skyldigheter anges i andra stycket att barnet skall få tillsyn. I tillsynsskyldigheten ligger att vårdnadshavaren skall skydda barnet så att det inte skadas men också att vårdnadshavaren skall se till att barnet inte orsakar skada för någon annan.

I andra stycket har lagts till en bestämmelse om att vårdnadshavaren i syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan svarar för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas. Avsikten med bestämmelsen är att vårdnadshavaren skall ha ett särskilt ansvar för att se till att barnet inte orsakar någon annan en skada. Om vårdnadshavaren försummar detta tillsynsansvar uppsåtligt eller av vårdslöshet, kan det medföra skadeståndsskyldighet enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen. Vårdnadshavarens ansvar är

begränsat till vad som gäller enligt reglerna om adekvat kausalitet. Det innebär att vårdnadshavarens underlåtenhet att se till att barnet står under uppsikt eller att vidta andra lämpliga åtgärder skall kunna hänföras till en konkret situation i vilken barnet har orsakat skada och att vårdnadshavaren genom sitt förhållningssätt skall kunna anses ha vållat skadan.

Bestämmelsen innebär inte att vårdnadshavaren skall anses ha försummat sin tillsynsplikt så snart barnet orsakar en skada. I tillsynsansvaret ligger att vårdnadshavaren, inom ramen för vad som är möjligt för honom, skall vidta de åtgärder som behövs för att barnet inte skall orsaka skada. Om skada uppstår trots att vårdnadshavaren har uppfyllt sin tillsynsplikt, blir vårdnadshavaren inte skadeståndsskyldig. Vårdnadshavarens ansvar är alltså inte objektivt.

En förutsättning för att vårdnadshavaren skall kunna övervaka barnet för att förebygga och förhindra att barnet orsakar skada är att vårdnadshavaren känner till barnets aktiviteter. Vårdnadshavaren måste därför på ett aktivt sätt hålla sig underrättad om vad barnet företar sig och vara beredd att ingripa i den utsträckning som kan behövas.

De åtgärder som vårdnadshavaren skall vidta måste bli olika beroende på barnets ålder och mognad och vad barnet sysselsätter sig med. Ett mycket litet barn fordrar i princip ständig passning. Äldre barn behöver stå under viss uppsikt men de kan i större utsträckning tillåtas att företa sig saker på egen hand. Lämpliga åtgärder kan då vara t.ex. råd, anvisningar eller förmaningar. Dessa måste anpassas till vad barnet har möjlighet att förstå och ta intryck av.

Kravet på att vårdnadshavaren skall ha *uppsikt* över barnet innebär inte att han eller hon ständigt måste befinna sig i närheten av barnet. När det gäller barn som är så stora att de kan tillåtas att på egen hand lämna hemmet kan det inte rimligen krävas att föräldrarna i detalj känner till vad barnet företar sig. Tillsynskravet kan dock inte anses uppfyllt t.ex. om vårdnadshavaren vet eller har anledning att misstänka att barnet företar sig någonting som kan medföra en skada samt vårdnadshavaren har haft möjlighet att kontrollera hur barnet betar sig och därmed förebygga skada men inte gör det. Om vårdnadshavaren vet eller har anledning att misstänka att barnet använder ett farligt föremål, måste det i allmänhet krävas att vårdnadshavaren har - eller åtminstone försöker skaffa sig - en kontinuerlig uppsikt över barnet. Om barnet tidigare har gjort sig skyldigt till skadegörande handlingar, bör det ställas större krav på den kontroll som vårdnadshavaren skall ha över vad barnet företar sig. När det gäller ungdomar i tonåren blir det i allmänhet inte fråga om omedelbar tillsyn. Men direkt uppsikt kan i vissa situationer vara nödvändigt även beträffande tonåringar, t.ex. när tonåringen tillåts att använda ett farligt föremål.

I den mån direkt uppsikt inte behövs kan det vara nödvändigt att vårdnadshavaren vidtar *andra lämpliga åtgärder* för att kravet på

tillsyn skall vara uppfyllt. När det gäller tonåringar måste man räkna med att vårdnadshavarnas inflytande över vad ungdomarna gör utanför hemmet är ganska litet och det är naturligtvis en avvägningsfråga hur stor frihet en tonåring skall medges. Likväl bör det krävas att vårdnadshavaren ger barnet vägledning och aktivt bestämmer gränserna för barnets frihet. Det innebär att det i vissa situationer kan föreligga en skyldighet att ge barnet förhållningsorder, förmaningar och instruktioner för att vårdnadshavaren skall anses ha uppfyllt kravet på att vidta lämpliga åtgärder. I vissa fall kan det också krävas att vårdnadshavaren meddelar restriktioner när det gäller vad barnet tillåts att sysselsätta sig med.

Om vårdnadshavaren känner till eller har anledning att misstänka att tonåringen håller på med något som kan orsaka en skada, bör det krävas att vårdnadshavaren aktivt ingriper för att försöka förhindra skada. Är situationen sådan att det inte kan begäras att vårdnadshavaren personligen ingriper mot tonåringens förehavanden, bör vårdnadshavaren vidta andra lämpliga åtgärder som kan förebygga skada, t.ex. att söka hjälp hos de sociala myndigheterna. Detta kan också bli nödvändigt om ett barn eller en tonåring inte rättar sig efter de gränser som vårdnadshavaren sätter. De uppgifter som vårdnadshavaren lämnar till sociala myndigheter är sekretessbelagda i den utsträckning som föreskrivs i sekretesslagen (1980:100).

Regeln om det skärpta tillsynsansvaret är utformad så att vårdnadshavaren inte åläggs att alltid personligen hålla barnet under uppsikt eller vidta de andra åtgärder som kan anses lämpliga. Han eller hon får anförtro åt någon annan att göra det. Men vårdnadshavaren ansvarar då för att den som har fått denna uppgift fullgör uppgiften på ett betryggande sätt. Vårdnadshavaren kan inte genom ett uppdrag till någon annan befria sig från sitt ansvar. Detta får särskild betydelse vid bedömningen av tillsynsansvaret i sådana situationer där barnet mer regelmässigt vistas hos någon annan än vårdnadshavaren.

Om barnets föräldrar gemensamt har vårdnaden men bor i sär, är båda ansvariga för att barnet står under erforderlig uppsikt. Vilken av föräldrarna som i ett sådant fall kan åläggas skadeståndsskyldighet får avgöras efter vem av dem som hade barnet hos sig när skadan inträffade och som därmed kan anses ha försummat sin tillsynsplikt. En förälder som på överenskommet sätt har överlämnat barnet till den andra vårdnadshavaren får således normalt anses ha gjort vad som ankommer på honom eller henne för att se till att barnet får erforderlig tillsyn. Om den vårdnadshavare som inte har hand om barnet får kännedom om, eller har anledning att misstänka, att barnet företar sig något som kan orsaka skada, är han eller hon dock skyldig att vidta åtgärder även om barnet vistas hos den andre vårdnadshavaren. När det gäller andra åtgärder, t.ex. förmaningar och tillrättavisningar, är fördelningen av ansvaret mellan vårdnadshavarna inte i lika hög grad beroende av var barnet vistas.

Om barnet vistas hos t.ex. en umgängesförälder och därvid orsakar

skada, kan det normalt sett knappast komma i fråga att vårdnadshavaren skulle kunna bli ansvarig för den skadan på grund av bristande tillsyn. Genom att barnet överlämnas till umgängesföräldern för att barnet skall få tillfälle till umgänge med denne får det nämligen normalt anses att vårdnadshavaren har uppfyllt sitt ansvar. Huruvida umgängesföräldern kan bli ansvarig för skadan regleras inte av förevarande bestämmelse utan får avgöras enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. I det sammanhanget bör observeras att umgängesföräldern inte har någon lagstadgad tillsynsplikt. Däremot får det möjligen anses att umgängesföräldern genom att ta emot barnet för utövande av umgänget har åtagit sig att i vårdnadshavarens ställe ha en i vart fall begränsad tillsyn över barnet.

Om ett barn omhändertas för samhällsvård, påverkas inte den rättsliga vårdnaden. I allmänhet ändras dock förhållandena i sådan grad att det inverkar på bedömningen av vårdnadshavarens tillsynsansvar. Ett barn kan omhändertas för kortare eller längre tid. Orsakar ett barn skada när det vistas i ett särskilt ungdomshem enligt 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller i ett hem för vård eller boende, kan vårdnadshavaren inte ställas till svars, om uppsikten över barnet har brustit. I ett sådant fall kan i stället personalen i hemmet, eller i första hand arbetsgivaren, bli skadeståndsskyldig, om barnet inte har stått under uppsikt i den utsträckning som krävs. Vårdnadshavarens ansvar bör bedömas på samma sätt, om barnet är placerat i familjehem. Huruvida de som tar emot barnet i familjehemmet kan göras ansvariga för skada som barnet orsakar under sin vistelse får avgöras enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler.

Vårdnadshavarens skadeståndsansvar gäller fullt ut, om barnet finns hos vårdnadshavaren trots att det är omhändertaget för samhällsvård. Vidare ansvarar vårdnadshavaren naturligtvis, om barnet vistas i ett annat enskilt hem i enlighet med vårdnadshavarens önskan. Det samma gäller om vårdnadshavaren tillfälligtvis låter barnet bo på annan plats, t. ex. på ett läger eller en sommarkoloni. I de fall då vårdnadshavaren placerar barnet hos någon annan avgörs skadeståndsansvaret i första hand efter en bedömning av om vårdnadshavaren har visat tillräcklig omsorg vid valet av placering.

Vårdnadshavarens ansvar gäller oavsett om barnet är skadeståndsskyldigt. Om barnet har orsakat en skada genom en olyckshändelse och därför inte är skadeståndsskyldigt, kan dess vårdnadshavare ändå bli skadeståndsskyldig under förutsättning att han eller hon uppsåtligt eller av oaktsamhet har brustit i sin plikt se till att barnet får vägledning och står under uppsikt.

Är både barnet och vårdnadshavaren skadeståndsskyldiga, svarar de solidariskt för skadeståndet, om inte annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem (6 kap. 3 § skadeståndslagen). Det kan inträffa att vårdnadshavarens och barnets skadeståndsskyldighet fastställs till olika belopp beroende på

att förutsättningarna för jämkning är olika i 2 kap. 2 § och 6 kap. 2 § Prop. 1993/94:57 skadeståndslagen.

Frågan om regressrätt mellan barnet och vårdnadshavaren torde i de flesta fall sakna praktisk betydelse. Frågan har behandlats i förarbetena till skadeståndslagen (se prop. 1972:5 s. 176 f.).

Om barnet har orsakat en skada genom brott, kan den skadelidandes anspråk på skadestånd prövas i samband med åtal mot barnet (22 kap. 1 § rättegångsbalken). Hör brottet under allmänt åtal, är åklagaren skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra ett skadeståndsanspråk som riktas mot barnet, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och den skadelidandes anspråk inte är uppenbart obefogat (22 kap. 2 § rättegångsbalken). I fråga om skadeståndsanspråk mot en vårdnadshavare gäller delvis andra regler. Skadeståndsanspråket mot vårdnadshavaren grundas nämligen inte enbart på brottet. Ett sådant anspråk har åklagaren inte någon skyldighet att förbereda eller föra talan om. Det kan emellertid tas upp till behandling i samband med åtalet (22 kap. 1 och 3 §§ rättegångsbalken).

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av departementspromemorian 1993:11 om vårdnadshavares skadeståndsansvar

Prop. 1993/94:57
Bilaga 1

En vårdnadshavare är skyldig att betala skadestånd för skador som hans eller hennes barn har orsakat, om vårdnadshavaren uppsåtligt eller av oaktsamhet har brustit i sin tillsyn över barnet. Detta följer av den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207), som föreskriver att var och en som uppsåtligt eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan, såvida inte annat följer av skadeståndslagen. Den tillsyn som vårdnadshavaren skall ha över barnet regleras i 6 kap. 2 § föräldrabalken. Där sägs att barnets vårdnadshavare svarar för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.

I promemorian föreslås att tillsynsansvaret skall skärpas och preciseras i skadeförebyggande syfte. En vårdnadshavare skall sålunda svara för att barnet står under uppsikt i den utsträckning som behövs för att barnet inte skall orsaka skada för någon annan. Förslaget innebär att vårdnadshavaren kan bli skadeståndsskyldig enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen, om han eller hon uppsåtligt eller av oaktsamhet har brustit i sin skyldighet att se till att barnet står under uppsikt.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 1994.

Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 2 § föräldrabalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

2 §

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. *Vårdnadshavaren svarar vidare för att barnet står under uppsikt i den utsträckning som behövs för att barnet inte skall orsaka skada för någon annan.*

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9-16 kap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

Förteckning över de remissinstanser som har yttrat sig över promemorian Vårdnadshavares skadeståndsansvar (Ds 1993:11)

Prop. 1993/94:57

Bilaga 3

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av Göta hovrätt, Kamrarrätten i Stockholm, Malmö tingsrätt, Länsrätten i Stockholms län, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Brottsskadenämnden, Socialstyrelsen, Skolverket, Statens ungdomsråd, Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet, Riksdagens ombudsmän (JO), Svenska kommunförbundet, Stockholms kommun, Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Försäkringsförbund, Folksam, Försäkringsjuridiska föreningen, Riksförbundet hem och skola, AB Storstockholms Lokaltrafik och Svenska lokaltrafikföreningen.

Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 2 § föräldrabalken¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 kap.

2 §²

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare. Vårdnaden om ett barn består till dess att barnet fyller arton år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. *I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.*

Om ansvaret i frågor som gäller barnets ekonomiska förhållanden finns bestämmelser i 9-16 kap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1994.

¹ Balken omtryckt 1990:1526

² Senaste lydelse 1983:47

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1993-09-30

Närvarande: justitierådet Per Jermsten, justitierådet Lars Å. Beckman, regeringsrådet Sigvard Holstad.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 9 september 1993, varvid statsrådet Laurén varit föredragande, har regeringen för lagrådets yttrande överlämnat förslag till lag om ändring i föräldrabalken.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Gudrun Antemar.

Förslaget föranleder följande yttrande av lagrådet:

En vårdnadshavare är skadeståndsskyldig för skador som hans eller hennes barn orsakar, om vårdnadshavaren uppsåtligen eller av oaktsamhet har brustit i sin plikt att utöva tillsyn över barnet. Vårdnadshavarens tillsynsansvar regleras närmare i 6 kap. 2 § föräldrabalken (FB). Enligt paragrafens andra stycke svarar vårdnadshavaren för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. I remissen föreslås att tillsynsansvaret skärps och preciseras genom att det till andra stycket fogas en ny mening av innehåll att vårdnadshavare skall vidare i syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas. Avsikten med förslaget anges vara att få till stånd en utvidgning av vårdnadshavarens skadeståndsansvar och då främst i preventivt syfte.

Tillsynsansvaret enligt gällande bestämmelser avser i första hand barnets bästa. Barnet skall sålunda skyddas från att skada sig självt eller att skadas av någon annan. Det åvilar emellertid vårdnadshavaren även en skyldighet att se till att barnet inte orsakar skada för annan. Vårdnadshavaren är sålunda skyldig att förebygga och avvärja skadegörande handlingar av barnet. I tillsynsskyldigheten ligger vidare - som framhålls i remissen - att vårdnadshavaren är skyldig att på alla sätt vara verksam för att förhindra att barnet begår brott. Brister i vårdnadshavarens tillsyn har i rättspraxis föranlett skadeståndsansvar framför allt när det gäller små barn. I fråga om tonåringar är det däremot ovanligt att skadeståndskrav mot föräldrar vinner bifall (se Hellner, Skadeståndsrätt, 4:e upplagan s. 225). En orsak här till kan vara att föräldrabalken liksom även rättspraxis har som utgångspunkt att barns omdöme och insikter utvecklas successivt och att ansvaret för barnets förhållanden därmed gradvis förskjuts

Fråga är om lagförslaget kan antas tillgodose det i remissen angivna syftet, vilket flera remissinstanser betvivlat. Behovet av en skärpt tillsyn över barn gäller i första hand de äldre barnen. I fråga om dem kan det emellertid sällan bli tal om någon direkt uppsikt utan tillsynen torde oftast få inskränkas till förhållningsorder, förmaningar och instruktioner. Att en vårdnadshavare varit oaktsam i något sådant hänseende kan vara besvärligt för en skadelidande att visa. Svårigheter torde också föreligga att visa att det råder ett adekvat samband mellan exempelvis en utebliven förmaning och en inträffad skada. Det går inte heller att bortse från att tonåringar som vållar omfattande skador inte sällan kommer från hem med betydande sociala och ekonomiska problem. För dessa familjer torde det nu framlagda förslaget knappast få någon märkbar betydelse.

Det är följaktligen tveksamt om remissförslaget kommer att få den preventiva effekt som åsyftats. När det gäller mera normala föräldraförhållanden kan dock den föreslagna bestämmelsen tänkas bli utgångspunkt för ett mer aktivt engagemang och ge föräldrarna ett stöd i tillsynsrollen. Det kan också vara av värde från informationssynpunkt att i lagtexten uttryckligen anges att vårdnadshavaren har ett ansvar för att barnet inte skadar annan. Som Göta hovrätt framhållit i sitt remissvar kan bestämmelsen även tjäna som utgångspunkt för en vidare rättsbildning genom rättspraxis i riktning mot ett längre gående ansvar för vårdnadshavare.

Lagrådet anser sig med hänsyn till det anförda kunna godta en lagreglering av det slag som lagts fram i remissen. När det gäller bestämmelsens närmare utformning kan konstateras att flera remissinstanser kritiserat promemoriaförslaget. I lagrådsremissen har bestämmelsen därför getts en något annorlunda formulering. Inte heller denna lagtext är emellertid invändningsfri. Ordet "uppsikt" är sålunda missvisande genom att det ger intryck av att det krävs att vårdnadshavaren i första hand har en omedelbar tillsyn över barnet, något som inte varit avsett, i vart fall inte när det gäller äldre barn. Lagrådet vill vidare erinra om att ordet "uppsikt" tidigare använts som beteckning för vårdnadshavarens tillsyn. Före den lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1983 gällde att vårdnadshavaren skulle utöva den uppsikt över barnet som var erforderlig med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter (6 kap. 3 § FB). I proposition 1981/82:168 underströks (s. 23) att den dåvarande bestämmelsen omfattade en plikt att tillse både att barnet självt inte skadades och att barnet inte skadade annan. Föredragande statsrådet uttalade att han ansåg att bestämmelsen borde behållas men att termen "uppsikt" borde bytas ut mot ordet "tillsyn", som enligt hans mening

bättre angav vad skyldigheten gällde. Att nu åter föra in termen "uppsikt" med den betydelse som angetts i remissen anser lagrådet inte böra komma ifråga.

Prop. 1993/94:57

Bilaga 5

Bestämmelsen kan också kritiseras från en annan utgångspunkt, nämligen att ordalydelsen ger intryck av att en skyldighet att hindra barnet att orsaka skador är något som inte följer av vårdnadshavarens tillsynsplikt. Bestämmelsen bör där formuleras om så att den ger ett klarare uttryck för att det främst är fråga om en precisering av en del av tillsynsansvaret. Förslagsvis bör bestämmelsen kunna ges följande lydelse.

"Vid tillsynen skall vårdnadshavaren genom lämpliga åtgärder verka för att barnet inte orsakar skada för någon annan".

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 7 oktober 1993	3
1 Inledning	3
2 Allmän motivering	5
2.1 Gällande rätt	5
2.1.1 Barns skadeståndsansvar	5
2.1.2 Vårdnadshavares skadeståndsansvar för bristande tillsyn över barn	6
2.1.3 Försäkringsförhållanden	8
2.1.4 Norsk rätt	9
2.2 Överväganden	10
2.2.1 Skall vårdnadshavares skadeståndsansvar utvidgas?	10
2.2.2 Skall det utvidgade skadeståndsansvaret utformas som ett objektivi ansvar?	12
2.2.3 Skall det utvidgade skadeståndsansvaret bygga på en presumtion för ansvar?	15
2.2.4 Skall det utvidgade skadeståndsansvaret bygga på ett skärpt och preciserat till- synsansvar?	16
2.2.5 Innebörden av ett utvidgat skadeståndsansvar m.m.	19
2.2.6 Ansvarsförsäkring m.m.	22
2.3 Kostnader	23
2.4 Ikraftträdande	23
3 Upprättat lagförslag	24
4 Specialmotivering	24
5 Hemställan	28
6 Beslut	28

Bilaga 1	Sammanfattning av departements- promemorian 1993:11 om vårdnads- havares skadeståndsansvar	29
Bilaga 2	Promemorians lagförslag	30
Bilaga 3	Förteckning över de remissinstanser som har yttrat sig över promemorian Vårdnads- havares skadeståndsansvar (Ds 1993:11)	31
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag	32
Bilaga 5	Utdrag ur protokoll vid lagrådets sammanträde den 30 september 1993	33